

SEDAM UPITNIKA UZ HRVATSKE MARIJINE TITULE

P. Predrag BELIĆ S.J.

UVOD

Mislim da nije potrebno dokazivati vezu teme s općim okvirom simpozija o „pučkoj pobožnosti s osobitim osvrtom na štovanje BDM kod Hrvata“. Marijini su naime tituli ponajprije izražaj teotokodulije Božjeg naroda; oni su iz nje nastali, ali oni je i podržavaju i na svoj način pomiču naprijed.

Samo nešto o naslovu koreferata. Izraz „upitnici“ nipošto ne znači da je u pitanje stavljena Marijina titulatura uopće, nego su to samo neki vidici ili samo neki njeni oblici i izražaji. Sedam upitnika ne treba shvatiti u kruto nepromjenljivom smislu kao što se npr. govori „o sedam Kristovih sakramenata“... baš „ni više ni manje nego sedam“. Ali broj sedam ne uzimam ovdje ni u obratnom smislu, tj. potpuno neodređeno kao što je to stajajući broj u narodnoj priči i pjesmi: „preko sedam gora“ biva, ima ih mnogo (ne zna se koliko). Ipak se može reći da – naročito prema pobudnici *Marialis cultus* – Marijini tituli zbilja otvaraju podosta problema. Neke od njih (ali samo neke) obradujemo u koreferatu, i tih je doista sedam. Nisu, dakako, svi oni jednako važni ni sadržajem bogati ni zanimljivi.

I. upitnik:

ŠTO SU MARIJINI TITULI UOPĆE?

Umjesto školske definicije *ex causis, secundum genus et differentiam specificum*, poslužimo se u odgovoru na ovo pitanje induktivnom metodom i deskripcijom.

Ako zavirimo u latinske rječnike a zatim u opće enciklopedije¹, vidjet ćemo da je riječ *titulus* veoma bogata sadržajem i primjenom. Prije svega ona je oznaka sadržaja koje knjige ili pojedinih poglavlja u njoj, oznaka književnih djela – danas i filmova – i u tome se smislu *titulus* hrvatski kaže *naslov*.

Ali *titulus* je s vremenom dobivao i druga značenja: izražavao je i oznaku staleža kao što su: društveni položaj, akademski gradusi, specijalizacija... U tom smislu nije samo Austrija „zemlja titula“..., jer se čini da je i u socijalističkim zemljama

¹ Npr. u *Der Grosse Brockhaus* Wiesbaden 161957, VII 545–546.

za neke ljude vrlo važna titulatura: „kvalificirani radnik”, „visokokvalificirani radnik”... Zato kratica *pl. tit. (punim naslovom)* na adresama pisama ima svoje opravdanje u parafrazi: „Ne uskrađujemo Vam ništa, nijedan titul koji Vam pripada, samo ga možda ne znamo...” Možda je taj *puni naslov* i iz praktičnih razloga: da se kraće piše, ili da se ne pobuduje suvišna radoznalost nekih očiju kao kad se kod redovnika ispušta OSB, OP, OFM, SI i sl.

Pravo – gradansko, crkveno, procesualno... – poznaje titule npr. titule kao uzroke i prava posjedovanja, beneficija. Tako postoje i kardinalski tituli. Recimo „S.Georgii” dolazi nerijetko u historijskim izvorima umjesto prezimena nosioca. Slične su titule imali naslovni biskupi „in partibus”. Prema svemu tome mogli bismo dati neku opisnu definiciju: *Titul je kratka oznaka osobe ili stvari umjesto duljeg nabrojavanja sastavnih elemenata*. Titul nije nužno i uvijek sama definicija. Tako – da ujedno predemo na Marijine titule – tko je upoznat sa francuskom kulturom zna da titul *La Vierge* – pisan majuskulom – ne znači bilo koju djevicu, nego samo Isusovu Majku, presvetu Bogorodicu Mariju.

Paralelno s Marijinim kultom idu i njeni tituli. Nema sumnje da prvo mjesto – ako ne kronološki a ono svakako aksiološki, po nutarnjoj vrijednosti – zauzima tesera Efeskog sabora *Theotókos*. Evo kako o tome govori naš najplodniji kajkavski pisac iz XVIII stoljeća, kapucinski propovjednik ŠTEFAN ZAGREBEC: „Marija Mati Božja – preštiman tituluš od kojega vekšega... sam Gospod Bog ni mogel niti znal izmisliti”². I opet, četiri stranice dalje: „Mati Božja – tituluš vseh titulušev ovoga sveta najvekši, najlepši i najpreštimaneshi”³. O. Štefan tu misao onda amplificira uspoređujući bogomajčinsko dostojanstvo sa cesarskim, kraljevskim, papinskim, kardinalskim i drugim naslovima.

Titul po sebi ne znači neku osobu ili stvar u njenu čisto statičkom vidiku, nego također i u dinamičkom. Kada nekoga dobro, pravilno tituliramo, nadamo se da ćemo ga time nekako oraspoložiti i onda lakše postići ono što od njega očekujemo, molimo, tražimo. Poznata je upravo u tom smislu titulatura bogova iz grčke mitologije i prastare literature. *Orno more* nazivala je antika *Póntos Eúxeinos* tj. prijateljsko, milo more, ne zato što bi ono u stvari bilo takvo, nego baš obratno: takav su mu titul davali tadašnji okolni stanovnici da umilostive pomorska božanstva prije svojih pogibeljnih putovanja.

Nepраведno bi bilo predbacivati autoru ove komunikacije neki neumjereni, bezobzirni religiozni evolucionizam i modernizam, ako on dovodi u vezu – makar vrlo daleku – kršćansku teotokoduliju sa poganstvom i mitologijom, recimo ako bismo uz netom navedeni naziv *póntos eúxeinos* citirali odmah A. Kanižlića koji u svom *Utočištu* (Gospji Aljmaškoj) zove Mariju *milostivo more*⁴. Radi se samo o najosnovnijim zakonima ljudske psihologije⁵ koji nisu ukinuti kršćanskom obja-

2 HD II 384. – Sistem kratica u ovom koreferatu prikazujem niže u fusnotama br. 28. do 49., da se bez razloga ne duplicira bibliografija.

3 HD II 388.

4 KU 846.

5 Molièreov *le Bourgeois Gentilhomme* sve obilnije daruje laskavca koji ne šteti titula, no Gradanin-plemić uvida i svoju slabost: „Ako dođe do *Visočanstva*, dobit će svu moju kesu!”

vom: *Gratia non tollit naturam sed supponit et perficit!* Uz to, titul nema isključivo značenje u prozbenoj molitvi i nadi za uslišanjem, nego je on također izražaj vjere, divljenja, zahvalnosti, zanosa i čežnje za vječnim vrijednostima – konkretno kod Majke Božje – težnja da prema mogućnostima nasljedujemo neke njene vrline koje su, da tako kažem, nasljedive. Dopustite da u tom smislu citiram stari bizantski tropar iz prvoga časa. Pjesnik, zadivljen Bogorodičinom veličinom, traži upravo titul pa se pita: *Tī se kalēsomen, W̄ Kecharitoméne? – Čto tja narečem, o Blagodatnaja?* U slobodnom kakvom-takvom prijevodu taj bi tropar mogao glasi⁶:

Kako da te nazivamo,
omilostivljena Gospo?
Nebom?
Jer nam pravde svanu Suncem.
Rajem?
Jer procvate besmrtnošću.
Djevom?
Jer si vazda netaknuta.
Majkom čistom?
Čedo što ga nosit smjede
Ti u naručaju svetom,
Bog je silni, Tvorac svega!
Njega moli,
Da živote spasi naše!

U popisu hrvatskih Marijinih titula na kojima se temelji ova komunikacija ima tekstova, koji se baš onako stilizirani ne nalaze u svojim izvorima nego ih je autor komunikacije skraćujući (obično iz proze) malo i prestilizirao a da im nipošto nije promijenio smisla. Nazovimo ih derivatnim, izvedenim titulima. U tom popisu oni su označeni asteriskom, zvjezdicom za razliku od doslovno originalnih. Evo jednog primjera. U knjizi pavlina Andrije Eggerera *Pharmacopaea Caelestis* (Graz 1672) koja je poslužila kao baza pripisima uz remetske medaljone pavlina Rangera (slikane od 1745. do 1748), nadosmo ovakav tekst: „Spes mea prima Deus, spes altera Virgo Maria”⁷ i skratismo ga u izvedeni titul: „Prima post Deum spes.” Na taj bismo način mogli i poznati Nazorov marijinski titul dati u tri varijante:

a) Kompletno, originalno ima 21 riječ, što je za pojam titula malo predugo:

...Most
od molitava tkân,
od suza mlt
i u luk svît
nad jazima i crnim vodama
što čovjeka će dijeliti
od Boga.

⁶ Preveo: P. BELIĆ u studiji *Kult Bogorodice u bizantskom obredu: SLUŽBA BOŽJA* 18 (1978) 32–33.

⁷ Frontispicium.

b) Izveden, skraćen za 13 riječi, a futur mu od dana Navještenja pretvoren u eklezijalni prezent:

...Most nad jazima što čovjeka dijele od Boga.

c) Izveden, ali sada još mnogo kraće: od 21 riječi ostade samo jedna jedina:

...Most!

Samo, moramo se pitati: je li to još Vladimir Nazor?

2. upitnik:

GDJE IH NALAZIMO?

Budući da je Marija kao Kristova majka utkana u središte njegova misterija, to je a priori jasno da njene titule nećemo tražiti uzalud, odnosno da ćemo ih – makar simbolima i alegorijama prikrivene – nalaziti više-manje po svim dokumentima povijesti spasenja: kako u Svetom pismu tako i u predaji, učiteljstvu, liturgiji, duhovnim spisima, religioznoj poeziji, pučkoj pobožnosti... Ima ih i u napisima na pločicama „ex voto” i po grafitima što ih u Gospinim svetištima ostaviše njezini pobožnici. I kod nas u Mariji Bistrici. S obzirom na svetišta kao nalazišta marijinskih grafita, preporučujem onima koji se za njih zanimaju da te tekstove što prije prepisu, registriraju, jer ih brzo, iznenada može i nestati.

Nisam bibliclist od zanata, ali mislim da ipak previše ne griješim tvrdnjom da u NZ ima kojih petnaest Marijinih titula: tri doslovna i dvanaest izvedenih. To bi bili ovi:

Doslovni: 1. Djeвица zaručena⁸,
2. Majka Gospodnja⁹,
3. Majka Isusova¹⁰.

Izvedeni: 4. Žena-roditeljka Božjega Sina¹¹,
5. Blažena zbog nesumnjive i angažirane vjere¹²,
6. Pjesnikinja Božjeg milosrdnog nauma prema poniznima i Jahvinim siromasima¹³,
7. Majka probodene duše zbog Sina, osporavanog znaka¹⁴,
8. Majka koja poznaje tugu i nevolju emigrantskog života¹⁵,
9. Kontemplativka koja u svom srcu čuva i promatra Božja djela¹⁶,
10. Posrednica prvog Isusova čuda¹⁷,

8 Lk 1, 27.

9 Lk 1, 43.

10 Iv 2, 1.

11 Cf. Gal 4, 4.

12 Cf. Lk 1, 45.

13 Cf. Lk 1, 46–55.

14 Cf. Lk 2, 35.

15 Cf. Mt 2, 14–15, 19–21.

16 Cf. Lk 2, 19, 51.

17 Cf. Iv 2, 3–11.

11. Majka Isusova, također i u smislu poslušnosti Riječi Božjoj i njenom ostvarivanju¹⁸.
12. Zbog slušanja i čuvanja Riječi Božje blaženija nego što je blažena dojenjem Spasitelja¹⁹.
13. Majka koja je stajala pod križem raspetoga Sina, Spasitelja svijeta²⁰.
14. Majka adoptiranog sina Ivana (i naša)²¹.
15. U molitvi postojana majka koja s apostolima očekuje dolazak Paraklita²².

Ovdje namjerno apstrahiram od Žene u Apokalipsi²³.

Predaja je – što u homiletskoj i poetskoj literaturi što opet u liturgiji – vadila iz Sv. pisma (osobito SZ, a možda najviše iz Pj) tipove i alegorije i primjenjivala ih na Mariju. Jedan od najznačajnijih izvora takve marijanske titulature iz predaje jest bizantski *Akatist Pre svetoj Bogorodici*, nastao vjerojatno početkom VII st., ali patrologija odnosno povijest bizantske crkvene literature još danas nije na čistu tko je autor. Taj je akatist vršio velik utjecaj na kasniju titulaturu Marijinu pa i kod nas. Akatist je pravi rudnik za to: ima barem 145 Marijinih titula = $12^2 + 1$ (refren, na kraju svake neparne strofe [*ikos*] jest isti: *Chaïre, nýmphe, anýmpheute – Raduj se, djevičanska mladenko*).²⁴ Tražio sam, ali dosada bez sigurnog rezultata, izvor glasovitog titula iz crkve Majke Božje Jeruzalemske na Trškom Vrh kraj Krapine: *Mundi melioris origo*. Možda sam se cilju najviše približio kad sam u 10. ikosu²⁵ citiranog akatista pročitao ovaj pozdrav Bogorodici:

Chaïre archegeè noetès anaplásews. U latinskom prijevodu²⁶ stoji za to mjesto: *Ave, princeps spiritualis reformationis*. Crkvenoslavenski prijevod (ruske redakcije): *Rádujsja načáľnice mýslennago nazdńnija*²⁷. Hrvatski bi se to moglo reći ovako: *Raduj se* (ili: zdravo) *začetnice duhovne obnove* (ili: preobrazbe). Originalni *anáplasis, nova creatura* nije formalno baš sasvim isto što i *mundus melior*, ali je materijalno više-manje isto.

Što se tiče heuristike na ovom području, mislim da i ovdje vrijedi zlatni savjet što sam ga čuo od svog nezaboravnog, a sada već davno pokojnog patra magistra

18 Cf. Lk 8, 21.

19 Cf. Lk 11, 27–28.

20 Cf. Iv 19, 25.

21 Cf. Iv 19, 26.

22 Cf. Dj 1, 14.

23 Cf. Otk 12, 1–18.

24 O problemima *Akatista* i odgovarajućoj literaturi cf. P. BELIĆ, *Kult Bogorodice u bizantskom obredu*: SLUŽBA BOŽJA 22 (1982) 16–19.

25 *Oikos* (č. íkos), vrsta bizantske liturgijske pjesme.

26 Ali ne u onom starom kod Migne, nego u novom, što ga je dao španjolski franjevac SERGIUS ALVAREZ CAMPOS u: *Corpus Marianum patristicum* IV/2 Burgos 1979, pg. 526, n. 4944.

27 Cf. tekst npr. u *Jerejskij molitvoslov*, Rim 1950, str. 426.

Rudolfa Patè (†1962): „Onaj zna dobro propovijedati tko zna dobro i pobožno moliti časoslov.” Dakle, tko želi nalaziti Marijine titule, može ih otkrivati svuda: u liturgiji časova, u propovijedima, u svakom duhovnom štivu, po molitvenicima. Neka mi bude dopuštena mala osobna ispovijest: za ovaj simpozij sam ih kroz nekoliko posljednjih mjeseci tražio baš svuda: u sobi, u parku kolegija, na putu, u tramvaju, vlaku. antišambrirajući kod zubara... baš svugdje, ali čitajući uvijek refleksivno, s olovkom u ruci. Evo, tako sam posljednji titul unio jučer, nakon što sam bio čuo krasnu propovijed MP. oca Nikole Mate Roščića. Taj titul glasi: *Prva Prvopričesnica svijeta!*

Budući da je tema omedena samo na naše domaće Marijine titule, za ovu sam komunikaciju upotrijebio slijedeće izvore, i to kronološkim redom:

*XIV stoljeće: Šibenska molitva*²⁸

XV stoljeće: Ništa.

*XVI stoljeće: Također ništa, i to namjerno, jer su tituli djelomično obrađeni u referatima na zaragoškom Mariološkom međunarodnom kongresu 1979., a posebno u vrlo uspjelom i instruktivnom predavanju o. dr. Emanuela Hoško*²⁹

XVII stoljeće: Grčki pripis na jednoj bizantskoj ikoni kretske škole, što se čuva u franjevačkom samostanu u Hvaru.

– 1662: JURIJ HABDELICH, *Zrcalo Marijansko*³⁰

– 1672: ANDREAS EGGERER, *Pharmacopœa caelestis* (pavilinski spis o čudesima Remetske Gospe)³¹.

XVIII stoljeće:

– 1718: Drugi tomus iz velike petosveščane zbirke koju je za hrvatske propovjednike izdao kapucin ŠTEFAN ZAGREBEC pod naslovom *Hrana duhovna*³², ali i iz tog 2. sveska vadio sam samo iz propovijedi na Marijine blagdane: našlo bi se, dakle, kod njega još dosta titula!

– 1723: ISTI, *Zadnja volja aliti protestacija duhovna...*³³

– Između 1745. i 1748: *Remetski medaljoni*, tj. freske sa pripisima („legendama”) što ih je naslikao pavlin IVAN RANGER, većinom prema podacima iz Eggererove *Farmakopeje*, ali ima i novih, originalnih pripisa³⁴.

– 1757: *Cithara octochorda*, treće izdanje³⁵.

28 Kako je tiskana u: *Časoslov naroda Božjeg. Psaltir i zajednička slavlja*. KS, Zagreb 1972, 517–518. Odsada kratica za citiranje u ovoj komunikaciji: ČNB.

29 F. E. HOŠKO, *Marijini naslovi u molitveniku RAJ DUŠE Nikole Dešića* u zborniku radova: *Advocata Croatiae*, KS, Zagreb 1981, str. 99–111.

30 Tiskano „V Nemškom Gradcu 1662”. Kratica kod citiranja u ovom koreferatu: ZM.

31 Tiskano također u Gracu. Kratica: EG.

32 Kratica: HD II.

33 Tiskana u Zagrebu – kratica: ZV.

34 Kratica: RM. – Prepise je objavila MARIJANA SCHNEIDER u studiji *Likovni izvor za kulturnu povijest – zavjetne freske u Remetama*, izišloj u zbirci *IZ STAROG I NOVOG ZAGREBA IV* 1968. na str. 79–108. Brojke se u ovom koreferatu (bilo u fusnotama bilo u zagradi iza citiranih titula) odnose na redni broj kojim je autorica poredala publicirane prepise.

35 Tiskano u Zagrebu. Kratica: CO.

- 1759: ANTUN KANIŽLIĆ, *Utočište blaženoj Divici Mariji...*³⁶
- Tekstovi Mateše Antuna KUHACĀEVIĆA (1697– 1772)³⁷.
- XIX stoljeće, ali samo dva izvora, jedan na samom početku, a drugi na samom kraju:
 - 1804: MAKSIMILIJAN VRHOVAC, *Molitve koje duhovni pastiri s pobožnem ljudstvom skrbi njihovi duhovnoj zaufano občinsko moliti imaju...*³⁸
 - 1900: RUDOLF VIMER, *Spasi dušu svoju*. Molitvenik za mladež srednjih škola. Drugo izdanje³⁹.
- XX stoljeće, uglavnom pjesnici (najčešće u zbirkama):
 - 1911: IVAN EVANGJELIST ŠARIĆ, *Pjesme*⁴⁰!
 - 1919: LJUDEVIT MATKOVIĆ, *Najljepšoj među ženama*. Pjesme⁴¹.
 - 1924: IZIDOR POLJAK, *Sa Bijelog Brda*⁴².
 - 1935: (DUŠAN ŽANKO) *Hrvatska Marijanska lirika...*⁴³.
- Tituli su vadeni iz pjesama ovih pjesnika: D. Domjanić, D. Arnold, A. Jager, Eug. Šah, M. Pavelić, Đ. Sudeta, Cvite Škarpa, M. Soljačić, J. Korner...
 - 1937: MILAN PAVELIĆ, *Iz duhovne lirike*⁴⁴.
 - 1939: ISTI, *Pod okom Gospodnjim*⁴⁵.
 - 1942: MIJO ŠKVORC, Hrvatski pjesnički prijevodi latinskih adventskih pjesama iz Cithare Octochorde⁴⁶.
 - 1959: (MARIJAN ŠOLJIĆ) *On me gleda – ja ga gledam*⁴⁷.
 - 1962: ALEKSA KOKIĆ, *Sabrano klasje*⁴⁸.
 - 1967: MIRA PREISLER, *Kroz prašinu i kamenje*⁴⁹.
 - 1981: NIKOLA MATE ROŠIĆ, Propovijed 29. IX u Mariji Bistrici.
- Žao mi je što nisam više koristio izvore iz južnih hrvatskih krajeva – Dalmacije, Dubrovnika, Hercegovine, Bosne, kao i to što nisam donio više modernih Marijinih

36 U Mlecima. – Kratica: KU.

37 Preuzeti su iz ČNB 517.

38 Vu Zagrebu 1804. – Kratica: VM.

39 Izdan u Zagrebu. – Kratica: SDS.

40 Izdane u Sarajevu. – Kratica: ŠP.

41 Izdane u Zagrebu. – Kratica: MNŽ.

42 Samo je izvaden jedan titul pronaden u jednoj pjesmi, zato nema kratice.

43 Sabrao Dušan Žanko. Zagreb 1935. – Kratica: HML.

44 Izdala MH u Zagrebu. Kratica: DL.

45 Izdao Josip Badalić u Zagrebu. Kratica: POG.

46 Samo hektografski – s notama za muški zbor – u vlastitu korist umnožio skolastikat DI na Jordanovcu početkom prošloga rata. Ti su se tekstovi pjevali i u bazilici Srca Isusova u Zagrebu, pa u Travniku i još po nekim isusovačkim crkvama. Velika šteta što ti krasni prijevodi nisu ušli u tiskane pjesmarice. Autor ove komunikacije smatra ih pjesničkijim, nježnijim, zanosnijim, hrvatskijim i pjevljivijim od onih drugih prijevoda.

47 Zbirku svećeničke lirike – ciklostilski – izdao u Zagrebu 1959. Marijan Šoljić. – Kratica: ŠO.

48 Subotica 1962. Izdali drugovi pjesnikovi. – Kratica: SK.

49 Zagreb 1967. – Kratica: MP.

titula. Ali ja sam htio *sve temeljito*, pa me je moj smrtni neprijatelj, brzo prolazeće vrijeme, po svom običaju, ostavilo na cjedilu. Svakako, najsvetčanije protestiram protiv eventualne optužbe da sam bilo kojeg pisca, regiju ili red svjesno htio zaobići! Namjerno nisam koristio liturgijske izvore – npr. himne (osim onih domaćih, malo prije spomenutih) – kao ni Litanije lauretanske, jer je sve to odviše poznato i općenito u cijeloj Crkvi.

Svi korišteni izvori nisu nužno i originalni: nerijetko je to samo prijevod ili preradba ili prenos stranih i starijih predložaka. Neki naši autori citiraju svoje izvore poimence u samom tekstu ili u fusnoti – npr. J. Habelić ili Štefan Zagrebec, a kod nekih bi još trebalo istraživati izvore i uzorke. Za pripis Kretskej ikoni u franjevačkom samostanu na Hvaru *Elpis twn apelpisménwn* (Nada beznadnika) pošlo mi je za rukom otkriti uz pomoć Lampeova Leksikona grčkog patrističkog jezika da taj izraz potječe već iz IV stoljeća iz tzv. Teodotovih *Acta martyrum*, ali da se ondje odnosi ne na Majku Božju nego – na Krista⁵⁰! Bilo bi doista zanimljivo dalje ispitivati kada je i u kojim okolnostima taj Kristov titul postao Marijinim.

Pavlinско podrijetlo odaju možda ovi tituli iz „Citare“: *Nympha amans castae vallis*⁵¹, *Sacrae vallis Chloris*⁵² i sl. Ili se možda još starije eremitsko-monaško podrijetlo izdaje u titulu: *Blaženih pustinikov pića i svako slatko nasićenje*⁵³?

3. upitnik:

U KOJEM SU SMISLU HRVATSKI?

Marijine titule o kojima govori ovaj koreferat možemo iz više razloga nazivati hrvatskim:

Najprije zato što su nastali na hrvatskom tlu ili su ih napisali hrvatski pisci i hrvatskim jezikom. Pa i kad se radi o grčkim i latinskim tekstovima, možemo ih ipak smatrati i hrvatskima – dakako u oslabljenom i prenesenom smislu – jer ih je domaće svećenstvo moglo koristiti, a vrlo vjerojatno ih je i koristilo u svojim propovijedima i poukama.

Drugo, hrvatskim Marijinim titulima možemo zvati naročito one koji prikriveno aludiraju ili čak otvoreno govore o našoj lijepoj domovini i narodu. Takvi su npr. ovi tituli: *Vetus Patrona Croatarum*⁵⁴, *Ufanje naše horvacko*⁵⁵, *Orsagu Horvackomu Mati ufana*⁵⁶, *Advocata Croatiae...*⁵⁷ ili noviji tituli: *Neokaljana Kraljica Hrvata*⁵⁸.

50 Cf. *A Patristic Greek Lexicon* edited by G. W. LAMPE, D.D., Oxford 1961–1968, pg. 181: Christós, he elpis twn apelpisménwn: *M. Thdot.* I 2 (p. 74. 9).

51 CO 274.

52 Ib.

53 Šibenska molitva XIV. st. (u ČNB 518). Pića znači: hrana.

54 CO 272.

55 CO 284.

56 Ib.

57 Pripis bakrorezu Remetske Gospe iz XVII. st.

58 POG 10.

Ostaju još tri – i to daleko zamašnija pitanja nego što je ovaj četvrti upitnik o broju. Tri posljednja upitnika imaju zajedničku crtu da su pastoralno važni, i sva bismo ta tri upitnika mogli povezati jednom poznatom augustinskom formulacijom.^{59a} Ona ovako određuje cilj kršćanskoga govornika: *ut veritas pateat (5), placeat (6), moveat (7)*. Istina treba u duši slušaćevoj zasjati nekim očitijim uvidom i uvjerenjem. Ona treba da zatim – ili u isto vrijeme – proizvede užitak svoje ljepote i privlačnosti i sklada sa Bogom i svijetom i samim slušačem. Napokon, takav ushit ne smije biti larpurlarskim sanfociljem, nego mora pokrenuti čovjeka na djelo: neka se riječ istine i kod slušača nekako utjelovi i stane stvariti bolji svijet.

5. upitnik:

KOJA JE DOGMATSKA VRIJEDNOST HRVATSKIH MARIJINIH TITULA?

Ut veritas pateat...! Istina – u našem slučaju o Mariji u njenoj titulaturi kod Hrvata – mora biti prije svega jasna za vjersku spoznaju. Marijin titul mora konaturalno izlaziti iz čitave objavne cjeline, nju osvjetljivati, a ne da bude nasilno ubačeni „*corpus alienum*” u vjeru, nespretno skrpljen dogradak što se nikako ne slaže s harmonijom zgrade, a još manje takav da bi mogao izazvati čak lomove u zdanju.

Pod dva vidika možemo promatrati dogmatsku pravovjernost hrvatskih Marijinih titula: pozitivno i negativno, tj. pozitivno, ukoliko su svoje vrsti zorna katekeza o Mariji, ili uopće o Kristovu otajstvu, otajstvu spasenja, otajstvu Crkve..., i negativno, ukoliko se oni možda udaljuju od crkvene nauke, naročito ako bi mogli ozbiljno pogodovati zabludi ili se svojom pretjeranom, jednostranom, mutnom formulacijom i nedorečenošću, dvoznačnošću protiviti ekumenskom duhu ili duhu autentičnog otvaranja svijetu.

^{59a} Kao „augustinsku” ja sam je još pred blizu pola stoljeća čuo u Travniku od svog profesora pok. o. Mate Filipovića. Međutim, za ovako formuliranu kako je dalje u gornjem tekstu navodim nije mi pošlo za rukom naći ni približnu referenciju – pa ni uz pomoć četiriju Migneovih *Indices* (PL volumina 218–221). No ipak u istome smislu – samo u malo drukčijoj stilizaciji – Augustin govori u 4. knjizi svog djela *De doctrina christiana*: „*Dixit ergo quidam eloquens, et verum dixit, ita dicere debere eloquentem, ut doceat, ut deflectet, ut flectat*” pa odmah dodaje doslovan tekst tog „nekog govornika” – naime Cicerona: *Docere necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriae* (Cicero: *De oratore*)...”: PL 34, 101. Dok hiponski biskup drugom svojstvu – *delectare* – daje funkciju pobuditi pažnju slušača i zadržati je do kraja („... ut teneatur ad audiendum”, l.c.), dotle to andeoski naučitelj u svom *Nastupnom predavanju* (Pariz 1252) tumači: „ut delectet tediosos” – odnosno da ... „ugada neraspoloženima” kako to mjesto prevodi Tomo Vereš u svom majstorskom izdanju i prijevodu: TOMA AKVINSKI, *Izabrano djelo ...* Globus–Zagreb (1981) 343. Valjda je ono „ut veritas pateat, placeat, moveat” neka preradba („izvedenica”) profesora retorike kao što je slično skraćivanje odnosno preradbu doživio i tekst pri kraju posljednje Zlatoustove homilije o Postanici Rimljanima. Hrisostom je naime svoju tezu – nakon mnogih i prekrasnih dokaza – ovako stilizirao: „... *Ara ekeinou kardfa en he Paulou kardfa*”, ali kršćanski govornici – možda zbog jasnoće kod slušatelja koji nisu čitali kontekst – načiniše od nje poznatu formulu: „*Cor Pauli – Cor Christi*!” Cf. IOANNIS CHRYSOSTOMI, *In Epist. ad Rom. homil. 32, 3*: PG 60, 680, ali i raniji divni kontekst, koji sam djelomično bio preveo u Glasniku Srca Isusova i Marijina 66 (1975) 27.

Pa i onda kad nije preciziran hrvatski naslov nego se radi o nekom neodređenom „slavenskom“ ili „slovinskom“, ipak je i to zapravo hrvatski, kao što je to npr. slučaj u ovom titulu, ponešto prerađenom ili „izvedenom“ iz Kanižličeva *Utočšta*:

Marija koja slovinskom puku

*daje svitlost pogasiti Misesu Turskomu*⁵⁹. To je naime pretposljednja strofa (23.^a od njih 24) u dugoj pjesmi Aljmaških proštenjara. Godine 1759., kada je u Veneciji tiskano *Utočšte*, prošlo je ravno dvadeset godina od Beogradskog mira (1739) kojim je Austrija izgubila sjevernu Srbiju. Ovakva pjesma, odnosno ovakav titul podsvjesno je podržavao nadu i želju da jednom dode do definitivnog oslobođenja od Turaka.

Uvjeran sam da nije potrebno „apologetizirati“ ovaj nacionalni i patriotski elemenat u hrvatskim Marijinim titulima. On po sebi nije nipošto izraz šovinizma i uskogrudnosti nego prije zdravog realizma. Kao što, naime, univerzalna Crkva posve konkretno postoji u partikularnim Crkvama, nešto je slično i kod Majke Božje. Ona kao majka sviju otkupljenih pokazuje svoju ljubav prema svemu kršćanskom, Božjem narodu, no ovaj to posve konkretno i neposredno doživljuje (zajedno sa svojom vjerom i pobožnošću) na nekim određenim lokalitetima pa tako *postoji samo jedna iako mnogoimena Bogorodica*: npr. Majka Božja Bistrička, Remetska, Sinjska, Trsatska, Dragotinska, Tekijska, Olovska... ili Del Pilar, Loretska, Lurdska... Sve to, ponavljam, ni najmanje ne razbija jedinstvo jedne jedine Majke Božje i majke naše. Da ovakvo tumačenje nije „ishitreno“, „izvještačeno“ ili „nategnuto“, dovoljno pokazuje od crkvenih oblasti ne samo tolerirana nego i promicana praksa mnogih katoličkih naroda koji Gospu zovu: *Kraljica Slovencev, Magyarok Nagyasszonya, Królewa Polski* i sl.

4. upitnik:

KOLIKO IMA HRVATSKIH MARIJINIH TITULA?

Moram iskreno priznati, na ovo pitanje ne znam odgovoriti. Ja skupih – „ko marljiva pčelica“ koristeći svaki čas tisuću dvadeset jedan titul, od kojih je najviše iz *Citare*, tj. njih 449, iz Kanižlića 96, Štefana Zagrepca 70, Habelića 41... Medutim, neki su se tituli, nadeni kod raznih autora i stavljeni na vlastite listiće u kartoteku, kasnije pokazali posve identičnima, pa je konačni broj nešto manji: dakle ne 1021 nego samo 980.

Ali, ako se uzme u obzir da sam kroz prošlih nekoliko mjeseci mogao prema određenom zadatku proučiti samo vrlo ograničeni dio naše religiozne literature (a ponavljam, naročito mi je žao što mi nije dostajalo vremena za moderne prozaike i pjesnike, posebno na novije crkvene pjesmarice), to se s pravom može postaviti pitanje, koliko bi u svim tim eventualnim nalazištima moglo biti domaćih marijinskih titula. No tu se čovjek može a priori veoma prevariti: možda se neki tituli ponavljaju, možda autori nisu inventivni, ili baš obratno. Ja ipak, bez preciziranih razloga, nekako intuitivno slutim da bi ih moglo biti još barem jedna do dvije tisuće preko ovih 980, što ih donosim u prilogu tiskane komunikacije.

59 KU 839.

S obzirom na prvi vidik rekao bih ukratko: „Čitajte pa ćete u priloženom popisu što sam ga kroz nekoliko posljednjih mjeseci sastavljao naći krasnih izraza o velikim dogmama, majkama pobožnosti!” Evo samo jednog ili drugog takvog titula koji govori o većim dogmatskim temama:

A. MARIJA I PRESVETO TROJSTVO, INHABITACIJA:

Marija je: *Crkva Svete Trojice*⁶⁰, *Aula Sacratae Triados*⁶¹, *Marija koja vse Božanskeh Person kreposti, dare i milošče vu sebe zadržava*⁶², *Devica koja se zdencami Presvetoga Trojstva zaleva i napunjuje*⁶³, *Stolec, Tronuš i Prebivališče kralja nebeskoga*⁶⁴.

B. MARIJA I KRIST:

Ona je: *Christo vicinior*⁶⁵, ili, da ne nabrajam drugih, „unum sed leonem”: *Ogrnuta kristalima Svjetla – davno rodena od zamisli Očeve*⁶⁶.

C. MARIJA I NAŠE SPASENJE:

Ona je *Nostrae salutis tessera*⁶⁷ i *Sridostanica naša kod Sinka svoga*⁶⁸ – Kanižlićev izraz za posrednicu.

D. MARIJA I EUHARISTIJA:

*Sakramenta svetog prvi nježni stan*⁶⁹, što je kod nas tiskano pred četrdeset i dvije godine, po svom je sadržaju, ali ne i po obliku isto što smo jučer čuli: *Prva*

60 CO 861.

61 CO 270.

62 HD II 65–66.

63 HD II 338.

64 HD II 64.

65 CO 269.

66 MP 22: to je „Lumen de Lumine”! – Kad sam spremao ovu komunikaciju, u mojoj su duši posebnim čarom odjekivali ovi i slični divni stihovi pjesnikinje Mire Preisler. Spontano sam zahvaljivao *Poietès -u* (majuskulom pisanomu), što je stvorio i toliko nadario ovu stvarateljicu (*tèn poietèn*, minuskulom). Čak sam zabilježio – ali tada još samo za sebe – i ova svoja sasvim osobna čuvstva i dojmove, što ih nikako ne bih dao u tisak da nije u vrijeme konačne redakcije ova umjetnica-patnica dne 12. prosinca (decembra) 1982. „otputovala” Izvoru i Predmetu svojih inspiracija: „Miro, Bog te blagoslovio za ove nadahnute i duboko teološke misli!”

67 CO 269. Štefan Zagrebec ublažuje ideju predestinacije kada Caesariusov Marijin titul *Maria est liber Praedestinatorum novus* prenosi u hrvatski kao: *Knjiga nova žitka vekovežnoga* HD II 396.

68 KU 148.

69 POG 41.

*prvopričesnica svijeta*⁷⁰. Jednu drugu nijansu ima ovaj titul: *Majka koja je u sebi nosila Kruh života*⁷¹.

Glede drugog, negativnog vidika samo nekoliko primjedbi, i tu bi, mislim, HMI po svojoj naravi bio pozvan da rekne ako doista treba što reći o dogmat-skoj čistoći nekih izričaja.

Nije li možda pretjeran ili barem „riskantan“ (da se naime krivo shvati) ovaj titul iz Citare: *Mater particeps Patris imperii*⁷²? Ili možda još teži ovaj Kanižli-ćev: *Mati Oca „svoga“*⁷³?! Sigurno ni pjesnik pjevajući ni biskupi odobravajući tekst ni Crkva služeći se njime nisu mislili na konfuziju Osoba ili prikriveno sabelijev-stvo, ali držim da je ipak bolje takve titule ne koristiti.

Ili, ne smetaju li dijalogu o opravdanju povodom 450. obljetnice augsburške konfesije (1530–1980) ovakve i slične formulacije iz Citare: *Plača prevelike pred Bogom vrednosti*⁷⁴, *Put u raj svetel*⁷⁵ ili iz *Hrane duhovne* fra Štefana Zag-repca: *Marija zrok i početnica milošće*⁷⁶? Što znači ovaj Habledelićev titul: *Zvi-šena svrha vsega stvorenja*⁷⁷? Ako bi se to na latinski dobro prevelo kao *Sublimis supra omnes creaturas*, onda je to (humanitate Christi dumtaxat excepta) ortho-doxissimum. Ali ako je pravilan prijevod: *Sublimis scopus* (seu *finis*) *omnis cre-aturae*, onda bi to bio, salvo meliore iudicio, cultus Mariae exaggeratus!

Je li s ekumenskog stanovišta i andragogije umjestan titul *Virga tot serpentium quot haeresum devoratrix*⁷⁸?

Danas nitko ne vjeruje u vještice, ali nam je ipak neugodno kod Eggerera čitati, a još neugodnije na Rangerovu medaljonu gledati kako vještica na metli bježi: *Doloris et maleficij Aesculapia*⁷⁹.

6. upitnik:

ESTETSKA, UMJETNIČKA VRIJEDNOST?

Ut veritas... placeat...! Nitko nije o kraljevstvu Božjem tako lijepo govorio kao Krist, i to je bio jedan od brojnih razloga zašto je mnoštvo išlo za njim i – doslovno gladno – slušalo ga – doslovno čitav dan. Pavao će, doduše, reći svojim Korinćanima da im nije došao naviještati svjedočanstvo Božje *kath' hyperochèn lógou è sophías*⁸⁰, ali valja znati da, po jednoj strani, Pavao nije Krist, a po drugoj, da se u Korintu radilo o prvom vjerovanju („uzvjerovanju“?) obraćenika: neka im vjera bude *ne u mudrosti ljudskoj nego u sili Božjoj*⁸¹. No sva bismilenijska predaja

70 N.M. Roščić u propovijedi u bazilici Marije Bistrice dne 29. rujna (septembra) 1981. prigodom II mariološkog simpozija HMI.

71 MP 34.

72 CO 9.

73 KU 840.

74 CO 120.

75 CO 56.

76 HD II 110.

77 ZM 394.

78 EG 6.

79 EG 61 ili 62.

80 I Kor 2, 1.

81 I Kor 2, 5.

kršćanstva, posebno crkvenih govornika i pjesnika – nerijetko ujedno i mistika – pokazuje tu silu Božju upravo u ljepoti koju objavljena Istina u sebi i sadržava i iz sebe izaruje. Božja je snaga silna i ljepotom!

Primjenu tog načela vidimo i u našem predmetu. Stoga ponavljam savjet što sam ga dao kod petog upitnika: treba čitati same tekstove (u prilogu) i doživljavati njihovu krasotu. Evo samo nekih, ali izbor je kao uvijek u takvim slučajevima samo subjektivan. Tako je za Milana Pavelića Gospa:

*Neokaljana tkalja što na svoj stan sree snuje*⁸², *Zvijezda koju tripud na dan slave zvona*⁸³, *Najtješnija pjesma nebeskih slavuja*⁸⁴, *Postojano krasno nadahnuće*⁸⁵...

Ljudevit Matković dat će joj brojne naslove od kojih nas neki posebno zanose: *Živ posmijeh sva, sva anđel, golub, dijete*⁸⁶ i *Smjesek zore*⁸⁷...

Zar nisu pjesnici svoju kontemplaciju najjače doživljavali u „molitvi pod zvijezdama“ kako se vidi iz ovog Marijinskog titula Mire Preisler: *Najdivnija Zvijezda što svojim sjajem preko prašine zvijezda osipa sklopljene ruke*⁸⁸? U napasti sam da istu pjesnikinju proglasim mističarkom koja čvrsto stoji na tlu i to na Zemlji druge polovine XX stoljeća, kada u svojoj viziji govori o astronautima (premda bi se možda moglo naći fanatika, koji bi joj zamjerili što umjesto astronauta ne spominje kozmonaute):

Kraljica svemira, zvijezda i zlata,

*Kraljica čisla, koja čeka sretne astronaute*⁸⁹.

Ista je pjesnikinja i te kako na zemlji i dobro pozna njeno sivilo koje želi razbiti kad Mariji daje ovaj titul: *Kraljica u sivoj odjeći što prolaznicima upaljuje ugaslo svjetlo*⁹⁰. Ad vocem „u sivoj odjeći“ rekao bih – iako apsolutno suzdržavam svoj sud o (ne)autentičnosti međugorskih ukazanja (ili „ukazanja“): djeca o kojoj se radi vjerojatno nisu čitala ove stihove Mire Preisler kad su Gospu obukla u sivo!

I naša osmoglasna *Čitara* prepuna je – dakako barokne – krasote u Marijinim titulima. Čujmo samo jedan naslov odonud: *Nympha speciosis radians amoribus*⁹¹. Nije li to djevojka iz Canticuma što izaruje zamamljivo lijepu ljubav? To je velika istina, prava marijanska mistika: tko ju je proživljavao i u njoj se uvjeravao i po njoj svladavao svoje unutarnje neredne, taj će u ovom titulu uživati. A drugi...? Da li će reagirati ko neka Božja stvorenja pred bačenim biserjem?

Da, baš na ovom estetsko-mističkom području gdje postoji opasnost izražena poznatom formulom: „od uzvišenog do smiješnog – korak“, upravo kao i biblijske slike iz Pjesme nad pjesmama, tako i Marijina titulatura može doživjeti probleme u širokoj primjeni. Evo nekih pojedinosti našeg „šestog upitnika“:

82 POG 36.

83 POG 43.

84 Ib.

85 POG 49.

86 MNŽ 17.

87 MNŽ 72.

88 MP 26.

89 MP 19.

90 MP 15.

91 CO 275.

U XVIII stoljeću mogao je Kanizlić spjevati, biskupi odobriti štampanje, narod u procesiji pjevati i ovaj titul: *Sisa od sirotah*⁹², a danas – kakav paradoks (a možda to i nije?) – danas, kad su srušeni svi tablii seksa, danas bi se, mislim, gotovo svaki propovjednik i religiozni pisac ustručavao „tako što vulgamo“ (zar zbilja?) reći i napisati!

Ma koliko cijenim i volim simpatičnog zagrebačkog kapucina Štefana (iz istog XVIII stoljeća), ipak smatram – u najmanju ruku – neukusnim ili nespretnim, kad on uspoređuje Mariju sa Suncem, a osobe Presvetog Trojstva (u jednom titulu) te anđele kao i ljude (u drugom titulu) sa planetama: istina, Presveta su Trojica planete odozgo, a anđeli, sveci, pozemljari i druga stvorenja jesu planete odozdo... Tituli doslovno glase: */Prvi/ – Sunce /koje/ ima zvrhu sebe tri planete božanske, tojeto Presveto Trojstvo*⁹³, i */Drugi/ – Sunce /koje/ ima pod sobum i okoli sebe tulikaj planet: blažene duhe angelske, svece i svetice nebeske i vse stvari zemaljske*⁹⁴. In quo conveniunt te planete? Jedino in ratione entis ut sic, ali to vrijedi i za Sunce Mariju!

Marijini tituli na pločicama *ex voto* jesu nešto sveto, spontano, vjernička stvar, ali ipak bi trebalo da budu pod nekim nadzorom duhovnih pastira. Možda neće svi dijeliti moje mišljenje o takvim pločicama kod Kamenitih vrata u Zagrebu. Ondje je gotovo isključivo Marijina titulatura sadržana u dvije riječi: *Majko* i *Majčice*. Spremajući ovu komunikaciju, zanimao me je matematički omjer tih dvaju titula. Brojao sam, ali na svoju nesreću – ili bolje sreću kako ću odmah dokazati – izgubio sam listić s podacima. Zamolio sam onda svoje studente (ta „male su ferije“), da mi to prebroje kad se kakvim poslom nadu na Griču ili u blizini. Vratise se kući očajni: „To je nemogućć! Čitavi su nizovi pločica toliko začadani da se ne može čitati!“ Tako su me oslobodili bruke da svoju površnu brzinu kod opservacije prodam kao neku tobožnju znanstvenu egzaktnost! No, na pročitanim pločicama doista mi se čini da bi omjer mogao biti 2:1 u korist *Majko*. Iako je *Majčice* dakle samo jedna trećina, ipak je ona i te kako „upadna“ za sve prolaznike – i za pobožne vjernike i Marijine štovatelje, ali i za nepobožne, samo krštene katolike koji vide nutrinu crkve „vrlo često – sad za Božić, sad za Uskrs“ (utinam!), ali i za „poluvirce“ kako bi rekao Kašić, i za nevjerujuće i za vjeru mrzeće... Pitanje je da li pločice s tekstom *Majčice, hvala ti!* dobro djeluju na prolaznike sviju kategorija, ili možda utvrđuju mnoge u svjetonazoru kako je religija nešto infantilno? Nije lako riješiti taj problem, što ga uvijek osjećam kad god se nadem na tom dragom mjestu našega starog Zagreba. Neukusnost, dvoznačnost, izazov na krive zaključke ili asocijacije koje ne pomažu pobožnosti mogu se nalaziti ne samo u onim Marijinim titulima kojima je podrijetlo bar djelomično u poganskoj mitologiji nego također i u onima kojima je osnovni izraz iz Biblije. Nema sumnje da je npr. ovaj stih Ljudevita Matkovića i te kako duboko misaon i tematikom srodan mariološkim meditacijama Sv. Louis Grignona de Monfort o Božjoj mudrosti i Isusovoj majci, ali mene barem – smeta poganska slika božice Atene i još daleko više implicitna slika glave ne baš previše svetog Zeusa otkuda Pallada potječe:

92 KU 842.

93 HD II 338.

94 1b.

*Presveta, ponajljepša Misô,
što skoči Bogu ko
Palas iz glave*⁹⁵.

Nisu puno sretniji ni drugi tituli mitološkog podrijetla kao što su: *Sacrae vallis Chloris*⁹⁶, *Castae domus Doris*⁹⁷, *Prelepa Novega zakona Pandora*⁹⁸... Hlorida je grčko žensko ime i mogli bismo ga prevesti na hrvatski *Zelena, Zelenka*... što sigurno ne djeluje dobro kao epitet Bogorodici!⁹⁹ U drugom titulu – prema kontekstu – Dorida prije znači *Domaćicu*, negoli *Pomorku*, koju bi ona kao supruga Nerejeva i mati pedeset Nerejevića imala metonimski predstavljati.¹⁰⁰ Pjesnik Citare pokušao je popraviti dojam svoje slike pridjevom *Castae* (sc. domus Doris), samo koliko mu je to pošlo za rukom?

Ni biblijske slike u titulima nisu uvijek imune od neugodnih asocijacija, barem u vezi s Marijom. Što osjeća čovjek koji kako-tako pozna Sv. pismo pa kod Habdelića ili Štefana Zagrepca čita ove titule: *Prelepa Bersabea Marija*¹⁰¹, ili s drugom nijansom: *Druga Bersabee polag Sina svojega v osebuju stolicu postavljena, zverhu vseh nebeskeh korušev*¹⁰²? Ili: *Premudra Abigail Marija*¹⁰³? Bat-Šebu bi možda tko i mogao braniti od formalnog preljuba s njene strane i *impedimentum-a criminis utroque patrans*, a još mnogo više Abigailu, ali ipak: zar se takve žene mogu antonomazijom uzimati za Bogorodicu? Dakako, salvo meliore iudicio, jer se o ukusima ne isplati raspravljati.

7. upitnik:

KOJA JE PASTORALNA FUNKCIONALNOST HRVATSKIH MARIJINIH TITULA?

Ut veritas ... moveat! Kakvu religioznu katarzu mogu proizvesti Marijini tituli? Jesu li oni u rukama pastira naših duša doista orude da kršćane – a preko njih i cijeli svijet – stanu blago i silno mijenjati?

Evo baš ovaj sedmi i posljednji upitnik koji je od sviju najviše povezan s osnovnom tematikom simpozija o pučkoj pobožnosti, baš ovaj upitnik dovodi autora komunikacije u neugodnu aporiju. Jer pisac ovog predavanja jest klasičan primjer pastoralnog antitalenta. On i te kako cijeni svako pastoralno djelovanje u Crkvi i raduje mu se, ali žali što se zbog svojih nespretnosti u odnosu prema ljudima sâm ne može uključiti u ta djelovanja. To nije nipošto njegov osjećaj manje vrijednosti, nego uvjerenje onih koji ga dobro poznaju. Par mjeseci pred svećeničko redenje re-

95 MNŽ 12.

96 CO 274.

97 Ib.

98 HD II 65.

99 U svom velikom rječniku Mirko Divković tumači to ovako: „Chlōris, Ἰδης, f. /Chlōris, Zelena/. Hlorida, božica cvijeća = Flora (Cvijeta, Cvjetana), Ov.” – *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb 21900, 183.

100 „Dōris, Ἰδης, f. /Dwris/ Dorida, kći Oceana i Tetije (Tethys), žena Nerejeva, mati pedeset Nerejevića (Nereides); meton. = more.” – M. Divković o.c. 332.

101 HD II 346.

102 ZM 393.

103 HD II 346.

kao mu je jedan od dvojice njegovih bivših magistara iz novicijata: „Malo će duša tražiti Vašu pomoć!”^{103a} A nakon redjenja i par prvih godina rada u izravnom apostolatu velegradske župe u Beogradu, svjetovahu mu pretpostavljeni da „napravi mjesta drugima” i da se iz pastve povuče kamo drugamo, npr. u znanstveni rad. Zato on u sadašnjem mjestu svog profesorovanja na Laščini gotovo nikoga ni ne pozna, niti zalazi u kuće vjernika, niti ima prijatelja i prijateljica, niti se s kime dopisuje, niti koga motu proprio obraća, niti gdje revnuje... Pa ipak, u aporiji ovog sedmog upitnika on se vlada analogno svom stavu pred redenje za prezbitera: „Ništa zato : pa ređit ću se makar i za ono malo duša!” Tako i sada: kad već ne mogu govoriti iz plodnog pastoralnog iskustva niti davati stručne i velikopotezne smjernice, ipak ću zbog cjelovitosti povjerenog mi zadatka iznijeti – na temelju običnog „Hausverstand”-a – nekoliko skromnih sugestija, koje može ispraviti ili dopuniti diskusija odnosno kritika, ako izide iz tiska zbornik radova s ovog našeg simpozija. Predlažem stoga:

1. Da se nekom – ili čitavoj ekipi – povjeri, da prema izloženim – ili drugim, boljim – principima sastavi više-manje *kompletnu hrvatsku Marijinu titulaturu*, a mogao bi je izdati naš HMI¹⁰⁴.

2. Da se takvi tituli *dalje razvijaju* u tradiciji našega katoličkog naroda, tj. *u teotokodulskoj kreativnosti*: evo jučer smo čuli titul: „Prva prvopričesnica svijeta”! Tu je na mjestu ono što sam odmah na početku komunikacije rekao, a sada ponovno naglašujem – to jest *kratkoća* titula, kako bi titul mogao po psihološkim zakonima biti što efikasniji, Francuzi kažu *l'idée-force*. Zato je moguće nalaziti Marijine titule i u prozi, pa mjesto nepromijenjenog, doslovnog citiranja (ili kopiranja) stvarati „izvedene titule” uz pomoć neznatnog adaptiranja i retuša. Jedan primjer takove preradbe ili skraćivanja predloška daje nam današnji Sveti otac u geslu svoga grba: *Totus tuus!* Ne znam je li nam svima poznat izvor toga gesla – to nije Marijin titul, ali nešto blisko njemu. To je izvadak iz nekoć dosta raširene molitve koja se pripisuje apostolu mladeži Patru Zucchiju. Predaja veli da je Zuchi tu molitvu sastavio za jednog mladića kome nikako nije polazilo za rukom da se izvuče iz nečistoga grijeha. Pater mu je svjetovao, neka tu molitvu moli svaki dan, i više puta u danu, od srca iskreno, naročito u napastima. Poslije nekog vremena, mladić se vratio duhovnom vođi sav sretan, jer se je grijeha oslobodio. Molitva glasi (pišem bez citiranja molitvenika, onako kako sam je u mladosti naučio i kako je još i sada pod stare dane svako jutro molim): „O Gospodo moja i Majko moja! Tebi se sasvim prikazujem pa da ti se pokažem odanim, posvećujem ti danas svoje oči, svoje uši, svoja usta, svoje srce, upravo svega sebe. Kad sam dakle *sav tvoj*, o premila Majko, čuvaj me i brani kao stvar i svojinu svoju!” Ivan Pavao II nije ništa mijenjao, nego je iz molitve izvadio srž, koju sam u tekstu istaknuo. No tu nam se rada pitanje: je li moguće i obratni korelativ, barem „ad usum priva-

103a Kako je između bistričkog simpozija (1181) i tiskanja svog predavanja (1983) umro dotični moj magister, to sada mogu otvoreno navesti njegovo ime: bio je to dobar poznavatelj ljudske psihe, o. Ivan Kozelj (+ 1982).

104 Poslije ovog predavanja reče mi o. Bonaventura Duda: „To bi mogla biti čitava doktorska disertacija.”

tissinum”: *Tota mea, sva moja; sasvim moja?* Mislim da je ova moja sugestija barem u načelu pravilna, ako možda i nije po konkretnom primjeru.

3. Da se takva zbirka (svih Marijinih hrvatskih titula) – s vremenom i povećavana i dopunjavana – preporučuje i *propagira kao baza razmatranja, propovijedi*. Nije možda svaki titul takav da bi se mogao dulje tumačiti, glosirati, razvijati..., ali ima i takvih. Na primjer, ovaj Kanizlićev mogao bi dati potku i biparticiju za čitavu propovijed:

*Dobrim dobrostiva,
krivim milostiva*¹⁰⁵.

Nije li taj titul nekako – bar iz daleka – srodan sadržaju Isusove parabole o izgubljenom sinu i starijem mu bratu¹⁰⁶? U takvoj bi zbirci dobro došao i registar po temama, npr. za funkcionalnost u religioznom odgoju. Tako za čistoću oni tituli iz Vimerova molitvenika za mladež: *Marija uvijek čistih očiju ... ušiju ... ruku ... riječi ... misli*¹⁰⁷. Ili u odgoju za natprirodno plodnu strpljivost u patnji tituli kao: *Put izabrani, put izorani*¹⁰⁸ pa *Šutnja i bogatstvo pregaranja*¹⁰⁹.

4. Da se roditeljima na temelju hrvatskih Marijinih titula pruži mogućnost davanja takvih *ženskih imena novorođenčadi koja bi bila u isto vrijeme i narodna i kršćanska*. Problem bih osvijetlio ovom anegdotom. Ovih dana preminuli sarajevski kanonik dr Čedomil Čekada napisao je tridesetih godina u Katoličkom tjedniku i jedan članak protiv davanja narodnih imena djeci. Nato je moja pokojna majka poslala uredništvu svoju kritiku u vrlo pristojnoj formi, ali sa čvrstim sadržajem, gdje je pledirala za praksu nadijevanja narodnih imena. U ono doba nije u Katoličkom tjedniku postojala rubrika *Pišu nam čitatelji* (ili slično), odnosno tiskali su se dopisi ali samo oni „niz dlaku”. Zato ne mogu citirati članak svoje matere iz novina (niti posjedujem kopiju), ali ga se dobro sjećam, jer ga je pročitala nama djeci. Svršila je retoričkim pitanjem: „Zašto ne bismo jednog dana imali svoja – i narodna i svetačka imena u jednoj riječi, npr. jednoga svetog Čedomila, svetog Smiljana, svetog Milivoja?” Pismo je stiglo do uredništva: i tadašnji urednik (pokojni nadbiskup Smiljan) i pisac onoga krutog članka više su mi puta kasnije o tome govorili: urednik se ispričavao kako stil onakvih članaka mora biti malo oštiji: puca se na više da se pogodi niže, a pisac se smješкао: „Kud baš nade svetog Čedomila, Smiljana, Milivoja?”

Problem je dakle učiniti da dijete ima svoga svetog zaštitnika a u isto vrijeme da nosi neko novo, po mogućnosti domaće ime. Jedno je rješenje – dati dva imena tj. i domaće i svetačko (u pitanje precedencije ne zalazim). Ali nerijetko roditelji ili kumovi neće dva imena, i župnik nema prava nametati im svoju volju! Drugo rješenje – dati ono narodno ime koje je kakav-takav prijevod nekog stranog, svetačkog. Ali postoji i treća mogućnost: izabrati domaće ime – dakle ne neki prijevod – a da dijete ne bude lišeno svete – Najsvetije – Zaštitnice. To je upravo ono

105 KU 837.

106 Lk 15, 11–32.

107 SDS 180–182.

108 MP 32.

109 MP 23.

što predlažem: ime probrano iz hrvatskih Marijinih titula među kojima postoji, kako se iz mog popisa u prilogu može vidjeti, mnogo potpuno domaćih, originalnih, neprevedenih titula, i koji već jesu ili se lako mogu preobratiti u prava ženska imena sa svom svježinom i ljepotom našega jezika i sa mogućnošću imendana ne samo na neki Marijin blagdan, nego čak na određene Bogomajčine misterije. Razumije se, ne mogu se baš svi hrvatski Marijini tituli pretvoriti u ženska imena. Roditelji moraju dobro promisliti, ako žele dati neko novo ime djetetu, da ono ne bude zbog lošeg izbora cijeli život njime nezadovoljno¹¹⁰. Da nisam celibatarac, pa da mi žena rodi kćer, sasvim sigurno joj ne bismo nadjenuli ime *Logika*, makar jedan titul – prijevod Verlaimea – glasi: *Logika vjere, srdačna i jaka*¹¹¹. Još daleko manje, odnosno nipošto na svijetu: *Loza*¹¹² ili *Lojtra*¹¹³, premda su sami tituli – ali uzeti u cjelini – prekrasna sadržaja.

Donosim blizu sezdeset ženskih imena, kojima može biti imendan na neke od Marijinih blagdana ili spomendana, jer sam ta imena „izvukao“ iz 980 hrvatskih Marijinih titula, na kojima se temelji ova komunikacija. Upozorujem roditelje – i eventualno samostanske poglavarice i kapitule, ukoliko kod njih još postoji običaj da se novakinjama mijenja ime – da budu vrlo oprezni u izboru iz slijedećih imena – ja ne jamčim da je svako od njih sastavljeno savršeno u duhu hrvatskog jezika, a još više, ne predviđam prilike i okolnosti u kojima bi djeci (odnosno časnim sestrama) moglo biti neugodno da nose neko od tih imena. Ipak, ogromna većina je bez tih opasnosti. U ovom popisu poslije svakog imena dajem u zagradi redni broj titula u mom elenchusu, a tamo gdje se nalazi referencija tj. podrijetlo titula i sam temelj i kontekst izvedenih imena.

- A: 1. *Alelukja* (151)
 2. *Arka* (185)
 B: 3. *Blaga* (137)
 4. *Blještava* (969, 971)
 5. *Bogapuna* (37)
 6. *Bogavrijedna* (38)
 C: 7. *Cjelovka* (65)
 8. *Cvijet(k)ja* (82–87, 233, 878)
 Č: 9. *Čarna, Čarobna* (88, 810)
 D: 10. *Dobròsrđna* (784)
 11. *Draguljka* (438, 824)
 12. *Dražesna* (448, 888)

¹¹⁰ To je upravo moj slučaj. Meni su roditelji htjeli nadjenuti ime *Dragan* – tako mi se zvao ujak ing. Drago Marošević (+ 1927). Ja bih bio vrlo zadovoljan, jer bih mogao slaviti divnog zaštitnika sv. Karla Boromejskog – prvoklasnog pastoralaca (i čovjeka za koga vele moralisti da nije grijeh reći da je bio „naso“, nosonja). Ali moj krsni kum – Bog mu prosti grijeh! – u ona poratna vremena ludih entuzijazama (1919) nagovori moje: „Kad je drag, nek bude *Pretrag!*“ I tako bijah, ni kriv ni dužan, osuđen da cijeli život nosim to nesretno ime, jer nit je bilo niti će biti, mislim svetih Predraga...

¹¹¹ DL 60.

¹¹² HML 50.

¹¹³ HD II 396.

13. *Duboka* (187)
 14. *Duška* (713, 714, 821, 954)
 F: 15. *Fijolica* (172, 274)
 G: 16. *Golupka, Golubica* (92, 666, 978)
 H: 17. *Hitra* (404)
 I: 18. *Izvorka, Zdenka* (178, 223, 410, 853, 911–913, 917, 948, 949)
 J: 19. *Jordanka* (238)
 K: 20. *Korenka* (249)
 21. *Kristalka* (617, 654)
 L: 22. *Leptirka* (276)
 23. *Libanka* (591)
 M: 24. *Magnetka* (314)
 25. *Máza, Mezimka, Miljenka* (509, 571)
 26. *Meden(k)ja* (171, 495, 496, 505, 894)
 27. *Mudra, Premudra* (245, 418, 479, 480, 532, 533, 553, 554, 690, 706, 707, 926, 976)
 O: 28. *Osmješka* (342, 403, 775, 978)
 29. *Otajka* i.e. *Mystica* (65, 956)
 P: 30. *Palma* (904)
 31. *Pjesma* (555, 641)
 32. *Plamenka* (226)
 33. *Pozdravka* (658)
 34. *Pramaljetka* (302)
 35. *Primjerka* (373)
 R: 36. *Rubinka* (278, 819)
 S: 37. *Sionka* (712)
 38. *Slavujka* (555)
 39. *Slika, Sličica* (283, 550)
 40. *Smjerna* (140)
 41. *Sniježna (Snježana)* (130)
 42. *Sretna* (474)
 43. *Sućutna* (451)
 44. *Sunčana (Sunčica)* (141, 804–809)
 45. *Svemirka* (258, 729)
 T: 46. *Tiha(na), Tiška* (111)
 U: 47. *Utjeha, Tješka* (223, 647, 847, 848, 853)
 48. *Uzdanka* (356)
 V: 49. *Vedran(k)ja* (659)
 50. *Vesela, Veseljka* (550, 557, 724, 869, 913)
 51. *Vjeda, Vjedica* (905)
 52. *Vjerna* (868, 932)
 53. *Vrhunka* (262)
 Z: 54. *Zornica* (237)
 55. *Zrcalka* (919)

- Ž: 56. *Željna* (858)
57. *Žežena* (854).

5. Posljednji (pastoralni) prijedlog bio bi da se majstori libreta ogledaju i na ovom području pa našim komponistima prirede na temelju ovih i drugih Marijinih titula tekstove koji se mogu uglazbiti kao moteti ili drugačiji oblici svete muzike. U tu bi se svrhu mogli prema temama načiniti čitavi „grozdovi“ od nizova titula što bi onda služili kao osnovica kantate ili čak oratorija.

S ovim petim prijedlogom svršavam komunikaciju. To su eto domišljaji jednog običnog pastoralnog antitalenta. Sad imaju riječ pastoralci od zanata.

SUMMARIUM

Septem videntur esse problemata quae legenti vel audienti titulos Marianos croaticos imponuntur, scilicet:

1. *Quid sint omnino tituli Mariani?*
2. *Ubinam inveniantur?*
3. *Quo iure sensuque „croatici“ dicendi?*
4. *Quanti sint?*
5. *Quem valorem dogmaticum? ...*
6. *... aestheticum? ...*
7. *... pastoralement habeant?*

Ad quae auctor singillatim responder conatur nempe:

Ad primum: Titulus Marianus est brevis denotatio – sed non necessario ipsa definitio – Deigenetricis, aliquam tantum qualitatem eiusdem efferens et diversae dispositioni internae vel scopo invocantis correspondens.

Ad secundum: Heuristica Mariana campum fertilem fere ubique detegit: in prosa, poësi, concionibus, catechesibus, epigraphia, in tabulis praesertim „ex voto“, in „graphitis“ ut aiunt... Diapason chronologicum in auctoris elencho inde a saeculo XIV. usque ad nostrum XX. extenditur.

Ad tertium: Tituli Mariani „croatici“ sensu latiore sumuntur, i.e. non tantum i quorum auctores ipsi Croati sunt, sed etiam illi, qui in territorio a Croatis habitato pinguntur, sculpuntur, imprimuntur... et praesertim cantantur quique ita nati sunt formam mentis Nationis dictae Marianam effficere.

Ad quartum: difficile dictu, cum non omnes fontes ab auctore lecti sint. At tamen ille instinctu quodam inexplicabili (non tamen argumentis scientificis proprie dictis) ductus opinatur illorum dari praeter a se collectum adhuc unum alterumve numerum milliarium!

Ad quintum: Valor dogmaticus per quosdam titulos Marianos magnarum veritatum revelatarum clarius et profundius in mentes Christifidelium figi aptus est quidem, sed econtra, male compositi tituli potius veritatem offuscant, immo vero ipsum errorem continere possunt.

Ad sextum: *Similia dicenda de titulorum valore poëtico, artistico, aethetico. Quidam eorum mysticam Marianam authenticam tum produnt tum promovent. Ast econtra non desunt tituli qui – qua inepti, formae „paganæ”, immo ridiculi – vitandi sunt.*

Ad septimum: *Auctor homines in opere pastorali versatissimos provocat ut ex ingenti titulorum Marianorum fodina media apostolatus efficacissima fodiant. Ipse, cum successu apostolatus secundo ingiter orbatu sit, modeste sequentia quinque proponere tamen audeat:*

a, *ut plus-minusve completa titulatura Mariana croatica paretur;*

b, *ut creativitati consulatur in novis titulis quam maxime correspondentibus homini moderno (cui brevis aridet „l'idee-force” ut Galli dicunt) componendis;*

c, *ut titulorum „glossandorum” usus qua basis concionum, meditationum, consiliorum in confessionali etc... propagetur;*

d, *ut creativitas quae in nominibus infantulis (feminis) imponendis hodie invenitur, ope titulorum Marianorum christianizetur. Ipse auctor, elencho praesentis fultus, saltem 57 talia nomina proponit;*

e, *ut auctores „librettorum” ut auidt compositoribus musicis textus ad varia carmina Mariana („motteta”, immo oratoria) componenda e titulis Marianis suppeditent.*